Biblia de la Blaj (1795) și manuscrisele traducerii lui Samuil Micu

Ana CATANĂ-SPENCHIU*

Keywords: *Bible*; *manuscripts*; *translation*; *notes*; *Samuil Micu*

1. Despre geneza traducerii Bibliei de la Blaj. Elemente introductive

Călăuzit de pasiunea pentru limba română, Samuil Micu exprimă în lucrările sale principiile şi convingerile Şcolii ardelene. Sesizând permanent în scrierile lor lipsa de unitate a limbii române, învăţaţii Şcolii ardelene şi-au concentrat activitatea ştiinţifică şi asupra cultivării şi unificării limbii române. Opera lui Samuil Micu arată preocupări pentru teologie, filosofie, lingvistică şi în special pentru morfologie, lexicologie, ortografie şi nu numai. Accesul la această diversitate de domenii este facilitat în primul rând de buna cunoaştere a limbilor: latină, greacă, germană, maghiară, franceză şi română. Preocupările sale din domeniul limbii vizează atât scrierile originale, cât şi cele din domeniul traducerilor şi prelucrărilor. Dominanta activităţii sale este traducerea Sfintei Scripturi, cunoscută drept *Biblia* de la Blaj (1795). Traducerea Bibliei reprezenta pentru cărturarul unit o provocare imensă pentru care, deşi prin formaţia sa de poliglot era pe deplin pregătit, necesita importante resurse. Plecând în demersul său de la exemplul pe care îl oferea *Biblia* de la Bucureşti, Samuil Micu revizuieşte prima ediţie integrală a Bibliei în limba română, realizând însă, în acelaşi timp, şi o nouă versiune, pornind de la textul grecesc al *Septuagintei* în ediţia Franeker şi nu textul latinesc al Vulgatei, textul oficial al tradiţiei catolice. Traducerea lui Samuil Micu este astăzi accesibilă într-o ediţie modernă, apărută la Roma, realizată de un grup de filologi sub coordonarea lui Ioan Chindriş şi a lui Eugen Pavel. Această ediţie modernă are la bază cele trei exemplare tipărite în secolul al XVIII-lea. Tipărirea *Bibliei* de la Blaj a fost făcută în mai multe „trasuri" tipografice şi cu intervenţii pe parcurs, care au determinat apariţia a trei exemplare diferite: Bizău, Goga şi Blaj (Chindriş 2000: 63–64).

Septuaginta de la Franeker (1709), textul-sursă al B1795, realizată de elenistul de origine olandeză Lambert Bos, face trimitere la numeroase traduceri ale textului biblic, fiind prevăzută cu o prefaţă. Un exemplar din această ediţie se află la Biblioteca Academiei Române, Filiala din Cluj-Napoca, cotele B 6709 şi R 81820. Ediţia olandeză menţionată fusese stabilită prin confruntarea variantelor din Codex Alexandrinus (A), Codex Vaticanus (B), care datează din secolul al IV-lea, a versiunilor lui Aquila,

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Departamentul de Științe Socio-Umane, România (anaspenchiu@gmail.com).

Philologica Jassyensia", an XVI, nr. 2 (32), 2020, p. 61–75

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

Symmachos şi Theodotion, prin comparaţii cu Tetrapla, preluate din Hexapla lui Origen, printr-o paralelă critică între Biblia Complutensis, editată la Alcalá de Henares între 1514 şi 1517, Biblia Aldina, din 1518, de la Veneţia, cu ediţia derivată, tipărită la Frankfurt în 1597, şi între Biblia Romana, apărută, sub auspiciile lui Sixtus al V-lea, în 1587 (Pavel 2007: 97).

Mai puţin cunoscute astăzi sunt însă manuscrisele traducerii *Bibliei* de la Blaj aflate la Biblioteca Academiei Române, Filiala din Cluj-Napoca. Materialul tradus este cuprins în opt volume de dimensiuni relativ mari, având următoarele coordonate: ms.rom.70, ms.rom.71, ms.rom.64, ms.rom.92, ms.rom.111, ms.rom.115, ms.rom.63, ms.rom.112. Primele patru volume menţionate au un pronunţat caracter de lucru şi reflectă munca de laborator a traducătorului. Samuil Micu a copiat şi a pregătit pentru tipar o a doua variantă din care s-au păsrat patru manuscrise, patru volume aflate tot în custodia BAR Cluj-Napoca. Sub aspect traductologic, manuscrisele de lucru (70, 71, 64 şi 92) prezintă cel mai mare interes.

Ioan Chindriș are meritul de a fi urmărit din punct de vedere istoric parcursul dificil al traducerii și tipăririi *Bibliei* de la Blaj. Cercetătorul a demonstrat în studiul care prefațează ediția modernă faptul că încă în anul 1797 se mai făceau corecturi la textul biblic. Acesta a fost tipărit între 1 noiembrie 1793 și 15 noiembrie 1795. Sunt cunoscute mai multe „trasuri" tipografice. Exemplarul Bizău, cu un aspect mai curat și neuzat, este cel după care a fost făcută și transcrierea textului *Bibliei* de la Blaj (Ediţie jubiliară, cu binecuvântarea Î.P.S. Lucian Mureşan, mitropolitul Bisericii Unite, coordonatorul ediţiei Ioan Chindriş, Roma, 2000), fiind cel din posesia părintelui Ioan Bizău, preotul catedralei ortodoxe din Cluj-Napoca. Un alt exemplar a fost identificat la Biblioteca Județeană „Octavian Goga" din Cluj-Napoca, iar în custodia BAR Cluj se află un al treilea exemplar (cota C.R.V.2), exemplarul Blaj, din fondul de carte de la Blaj. Reputatul filolog, după o comparație atentă a celor trei exemplare cunoscute, demonstrează că primul text (Bizău) „ar face parte dintr-un tiraj mai îngrijit", spre exemplu: *Iupitear* (exemplarul Blaj, *Fapte*, 14:18, nota a) rectificat în *Iupiter* în exemplarul Bizău (Chindriș 2000: 63–64).

Există un număr important de studii despre viaţa şi activitatea filologului blăjean. În *Observaţii asupra vocabularului scrierilor lui Samuil Micu*, Zamfira Mihail (1965: 123–134) stabileşte pe baza materialului extras din operele tipărite ale cărturarului ardelean contribuţia acestuia la îmbogăţirea lexicului limbii române literare. În primul volum din seria dedicată editării *Bibliei* de la Bucureşti (1688), *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*, Al. Andriescu (1988: 33–38) studiază raportul dintre *Biblia* din 1688 şi traducerea realizată de Samuil Micu, urmărind îndeaproape modificările făcute de cărturar. Ioan Chindriş (2000: 1–68), Eugen Pavel (2000: 1–22) şi Niculina Iacob (2001) au meritul de a fi realizat cele mai importante studii referitoare la sursele traducerii *Bibliei* de la Blaj (1795). În articolul de faţă vom încerca pe baza materialului din *Cartea Facerii* din *Biblia* de la Blaj (varianta tipărită), din manuscrisele de lucru şi din cele copiate pentru tipar, să prezentăm câteva strategii de lucru ale traducerii lui Samuil Micu.

Glosarea este o tehnică utilizată în traducerea textului biblic din 1795, având un rol deosebit de important în identificarea contextelor de traducere care au pus probleme traducătorului acestui text sau pe care Samuil Micu le-a considerat demne de completări și explicații. Considerând că adnotările redactate fie de traducătorul ardelean, fie de revizorii textului de la Blaj, sunt preţioase prin conţinut şi prin trimiterile către alte

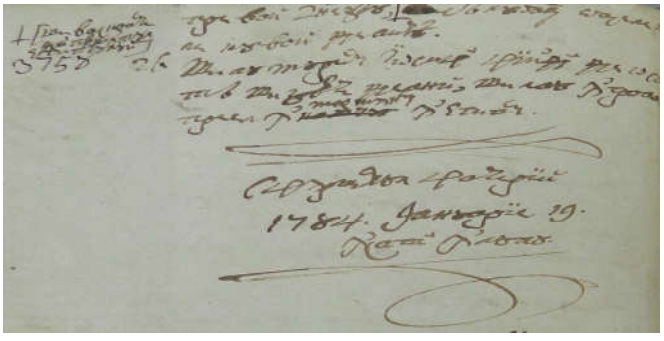
BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

texte-sursă, am valorificat în mod exhaustiv aparatul paratextual reprezentat de glose din cartea Facerii. Glosarea reprezintă pentru Samuil Micu nu numai o strategie adoptată în traducerea sa, ci şi unica modalitate de a avea libertate de exprimare în contextul lingvistic al unei traduceri literale. Prin urmare, rolul deţinut de glosele biblice nu trebuie subestimat în general şi, mai ales, în *Biblia* din 1795. Distribuite cantitativ diferit pe întreg parcursul textului, un număr mai mare în primele cărţi ale Vechiului Testament și spre final un număr mult mai redus, cele 1631 de glose îşi fac simţită prezenţa pe fiecare pagină a Bibliei, aproape fără excepţie. Glosele deţin pe de o parte un rol formal, reprezentat de trimiterile marginale la cărţile biblice, iar pe de altă parte, prin conţinutul lor, acestea au un rol mult mai important în actul traducerii şi pentru evoluţia limbii române. Despre importanța gloselor din Geneza, ne-am mai ocupat în alte lucrări (Catană-Spenchiu 2012, Catană-Spenchiu 2013), însă ne vom preocupa în special de o comparație a textului tipărit cu manuscrisele de lucru, văzând modul în care aceste opțiuni de traducere au fost preluate din textele-sursă și dacă traducătorul a păstrat până în varianta finală opțiunile de traducere. Întrucât principalele obiective ale cercetării noastre asupra gloselor Bibliei blăjene sunt: de a oferi informaţii cu privire la metodele de traducere utilizate de către Samuil Micu, de a indica sursa principală şi sursele secundare ale traducerii, de a identifica rolul notelor, de a stabili strategiile de traducere implicate în procesul de revizuire a Bibliei bucureştene cu implicaţia glosării, vom identifica, analiza şi clasifica glosele acestui text.

Ne propunem mai jos să conturăm o imagine a manuscriselor care au stat la baza traducerii biblice din 1795 și să urmărim unele contexte de traducere care oferă informații prețioase despre laboratorul traducătorului. Datorită notelor de traducere avem acces la toate sursele traducerii textului, chiar dacă acestea nu sunt declarate de către Samuil Micu, în mod explicit, în prefaţa *Bibliei* de la 1795. Ca în orice altă traducere, cea realizată de către filologul iluminist deţine zone de o mai mare cursivitate şi claritate, dar şi zone care presupun un mai mare efort de traducere.

1.1. Date despre primele manuscrise ale traducerii *Bibliei* de la Blaj

Din protograful traducerii Vechiului Testament, se poate afla chiar din însemnările traducătorului începutul traducerii textului biblic. *Cartea Facerii* a fost în 1783 începută și încheiată în ianuarie 1784, *Cartea Ieșirii*, *Leviții*, *Cartea Numerilor* și *A doao Leage* fiind finalizate în 18 decembrie 1784. Există însemnări că ar fi început traducerea în martie 1785 pentru *Cartea întâi a împăraților*, iar *Cartea a doua a împăraților* fiind terminată în 26 iulie 1785.

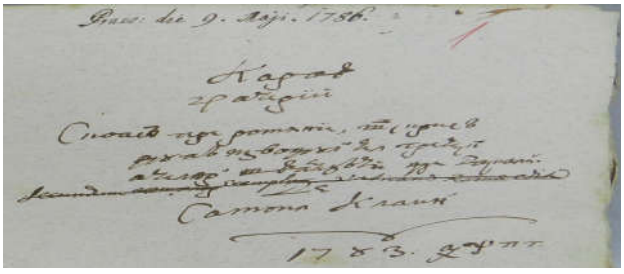

Fragment din Ms.70, BAR, Cluj-Napoca, f. 128[v]

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

O dovadă sigură avem abia în 13 iunie 1786 când Samuil Micu a trimis spre lectură Vechiul Testament către episcopul greco-catolic Moise Dragoș, care s-a pronunțat nefavorabil, rugându-l pe traducător să rescrie textul mai legibil. Urmărind jaloanele impuse de adnotările făcute de Samuil Micu, se poate ușor observa ritmul traducerii, mai lent la început, probabil datorat acomodării cu textul, și apoi mai intens. Acest parcurs al traducerii lui Samuil Micu a fost urmărit îndeaproape de Ioan Modrigan (1919: 97) și Eugen Pavel (2007: 93–153). Tentativele tipăririi noii traduceri biblice pe cont propriu (căutarea de prenumeranți, încercarea de a edita Biblia cu ajutorul episcopului ortodox Gherasim Adamovici) au fost sortite eșecului (Pavel 2000–2001: 278).

Traducerea *Bibliei* de la Blaj (1795) realizată de Samuil Micu este păstrată astăzi în manuscrisele 70, 71, 64 şi 92. Cele patru manuscrise reprezintă o primă variantă a traducerii, care reflectă cel mai bine paşii urmaţi de traducător şi opţiunile sale. Manuscrisul cu numărul 70 (Ms.rom.70) poartă pe prima pagină însemnarea scrisă chiar de mâna lui Samuil Micu referitoare la începuturile traducerii: „Cartea Facerii. Scoasă pre românie şi scrisă după izvodul cel grecesc a celor şaptezăci de dascali. Secundum exemplar Vaticanum Romae editum. Samoil Clain. 1783” (Ms.rom.70, f. 1[r]).

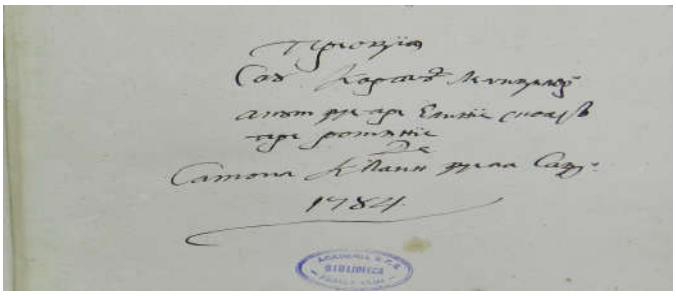
Fragment din Ms.70, BAR, Cluj-Napoca, f. 1 [r]

Deşi poartă farmecul timpului său, Ms.rom.70 nu atrage atenţia prin vechime sau formă, ci este valoros prin conţinut, reflectând cel mai clar laboratorul traducătorului. Cuprinzând cărţile biblice *Facerea* (f. 3[r]–129[v]) şi *Ieşirea* (f. 131[r]–221[r]), Ms.rom.70 deţine 221 de file (442 de pagini) păstrate în întregime, cu excepţia unor file (f. 17–20). Acestea sunt tăiate şi rupte, deteriorarea lor făcând imposibilă lectura textului, iar f. 147[r] este pătată pe o porţiune de text. Paginile îngrijite şi curate sunt rare, manuscrisul are foarte multe ştersături, tăieturi, corecturi, care reflectă munca traducătorului şi, în special, atenţia şi grija în definitivarea unei opţiuni de traducere. Scris cu cerneală neagră, textul este poziţionat pe o singură coloană, cu aliniate la stânga şi la dreapta, înţesat de note marginale şi trimiteri biblice. Doar în unele situaţii, fiind limitat de spaţiul paginii, traducătorul a scris pe verticală notele marginale (f. 27[r], f. 44[v], f. 109[v], f. 120[v], f. 191[r]).

Ms.rom.71 este scris în chirilică cursivă, fără ornamente, așa cum sunt și celelalte manuscrise prezentate. Acestea sunt păstrate nu pe foi separate, așa cum se întâmplă de multe ori, ci sunt legate în carton, cu piele la colțuri și în cotor. Ms.rom.71 are titlul: *Vechiul Testament: Preoția sau Cartea Leviților, Numeri, Deuteronom sau a Doua Leage*, titlul pe cotor *LIBER III.IV.V*. În 254 de file, textul este păstrat în

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

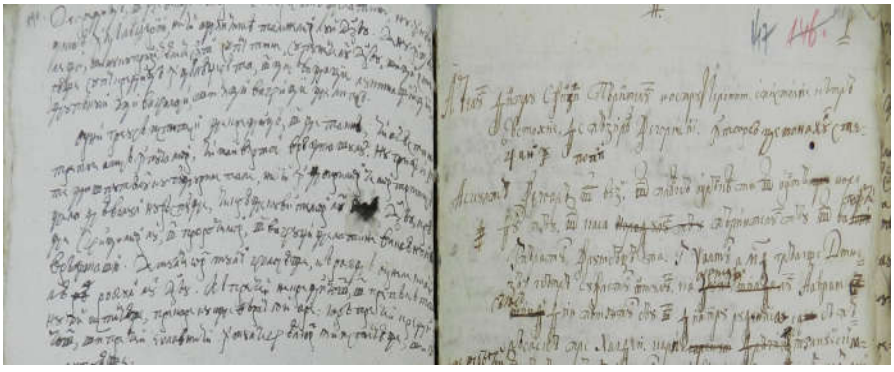
întregime, scris cu cerneală neagră, fără pagini deteriorate, cu mai puține ștersături și tăieturi, fiind poziționat pe o singură coloană, cu aliniate la stânga și la dreapta. Fiecare carte biblică are o foaie de gardă cu titlul, anul începerii traducerii și traducătorul, Samuil Clain de la Sad.

Fragment din Ms.71, BAR, Cluj-Napoca, f. 1

Cărțile împăraților se află în Ms.rom.64, 1785, cu 196 de file, textul este scris cu negru, pe o singură coloană, cu multe note marginale. Două file sunt albe (f. 1^{v} și 72^{v}), dar lipsesc paginile rupte ca în cazul Ms.rom.70. Volumul este legat în aceeași manieră ca și celelalte manuscrise.

Ms.rom.92, scris la Blaj, 1770–1780, are 199 de file, același tip de scriere fără ornamente. Pe cotorul din piele este imprimat *Variorum Tomus II*. Notele marginale însoțesc traducerea până la f. 147^{v}. Textul este organizat pe o singură pagină, valorificată până la margini. Manuscrisul cuprinde traducerea biblică, dar și unele predici. Samuil Micu semnează de la f. 3^{r}–146^{v}, iar Ștefan Pop între f. 147^{r}–154^{r}, 175^{r}–196^{r}. Textul este păstrat curat, având puține tăieturi și pete. Iată un fragment din text care surprinde scrisul celor doi autori.

Ms.rom.92, BAR, Cluj-Napoca, f. 147

1.2. Date despre manuscrisele revizuite pentru tipar ale *Bibliei* de la Blaj

Biblioteca Academiei Române, Filiala din Cluj-Napoca, păstrează atât textul prim, varianta de lucru a traducătorului ardelean, dar și manuscrisul corectat și adăugit care a fost pregătit pentru tipar. Vizibil îmbunătățit, textul se găsește în 4 manuscrise (ms.rom. 111, 115, 63 şi 112), pe care Samuil Micu l-a copiat pentru

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

tipar. Din această variantă secundară s-au păstrat 4 manuscrise. Primul dintre acestea, Ms.rom.111 are 834 file (1668 pagini) și cuprinde: *Facerea* (f. 2^{r}–206^{v}); text introductiv la *Facere* (f. 207^{r}–210^{r}); *Ieşirea* (f. 211–368^{v}); text introductiv la Leviţi (f. 369); *Leviticul* (f. 270^{r}–491^{v}); text introductiv la Numeri (f. 492); *Numerii* (f. 493^{r}–674^{v}); text introductiv la Deuteronom (f. 676^{r}–677^{v}); *Deuteronomul* (f. 678^{r}–832^{v}). Textul este scris cu cerneală neagră fiind poziționat pe o singură coloană, așa cum este este manuscrisul de lucru. Mult mai îngrijit, cu mai puține tăieturi și corecturi, textul prezintă pe unele pagini completări sau adăugiri. Pentru unele situații sunt inserate pe verticală unele completări. Interesante sunt și rezumatele pe capitole. Din această variantă manuscrisă lipsesc cărțile de la Iosua la Isaia, mult mai puține decât în varianta de lucru. Cea mai completă descriere a acestor manuscrise, cât și avatarurile pierderii lor, o găsim la Ioan Chindriș în studiul introductiv al ediției *Bibliei* de la Blaj (1795). Nici ediția grecească pe care o folosește drept text-sursă (*Septuaginta* lui Lambert Bos) nu prezintă introduceri la cărțile biblice, iar Samuil Micu în manuscrisele de lucru va păstra această opțiune. Însă nu este cazul manuscriselor pregătite pentru tipar, unde identificăm rezumate și introduceri. Apariția acestor elemente paratextuale se poate explica prin dorința celui care a susținut tipărirea *Bibliei* de la Blaj, și anume episcopul Ioan Bob. Dimitrie Căian pare să fie cel care a făcut rezumatele pe capitole (Chindriș 2000: 62).

Ms.rom.115, de 850 file (1700 de pagini), cuprinde: Ieremia (f. 2^{v}–150^{r}); Plângerea lui Ieremia (f. 150^{v}–164^{v}); Iezechil (f. 165^{r}-263^{r}); Daniil (f. 264–297^{v}); Ozeea (f. 298^{r}, 305^{r}–319^{r}); Ioil (f. 301^{v}, 319^{r}–324^{v}); Amos (f. 303^{v}, 324^{r}–334^{v}); Obadia („Avdiu”; f. 334–337^{r}); Iona (f. 339^{r}–343^{v}); Miheia (f. 334^{r}, 348^{r}–355^{v}); Naum (f. 346^{r}, 355r–358^{v}); Avacum (f. 358^{v}–365^{v}); Sofonie (f. 366^{v}, 369^{r}–372^{v}); Agheu (f. 372^{v}–375^{r}); Zaharia (f. 375^{v}–392^{r}); Maleahi (f. 392^{v}–398^{v}); text introductiv la „Apocrifa” (f. 400^{r}–402^{r}); Tobit (f. 404^{r}–427^{r}); Iudit (f. 428^{r}–459^{r}); Baruh (f. 460^{r}–473^{r}); Ieremia (f. 473^{v}–479^{v}); Cântarea celor trei tineri (f. 483^{r}–487^{v}); 3 Ezdra (f. 488–524^{r}); Înţelepciunea lui Solomon (f. 525–551^{v}); Isus Sirah (f. 552–651^{v}); Susana (f. 552^{r}–651^{v}); Susana (f. 652^{r}–656^{r}); Bel şi Balaurul (f. 656^{r}–658^{r}); 1 Macabei (f. 659^{r}–718^{r}); 2 Macabei (f. 718^{v}–765^{r}); 3 Macabei (f. 765–786^{v}); „Cartea lui Iosip” (f. 787); Însemnarea apostolilor şi evangheliilor (f. 788^{r}–794^{v}); Erata (f. 795^{r}–799^{r}); titlul Bibiei (f. 800^{r}); Către cetitoriu (f. 801^{r}–805^{v}); text introductiv la Facere (f. 849^{r}–850^{r}).

Ms.rom.63, de 384 file (768 pagini), cuprinde: Faptele apostolilor (f. 1^{r}–119^{v}); Cuvânt înainte în cărţile S. Pavel Apostol (f. 120^{r}–121^{r}); Romani (f. 123^{r}–159^{v}); 1 Coriteni (f. 161^{r}–196^{v}); introduceri la 2 Corinteni, Galateni, Efeseni, Coloseni (f. 199^{r}–206^{r}); 2 Corinteni (f. 207^{r}–250^{r}); Galateni (f. 227^{r}–238^{r}); Efeseni (f. 238^{v}–250^{v}); Filipeni (f. 251^{r}–259^{v}); Coloseni (f. 260^{r}–267^{v}); 2 Tesaloniceni (f. 268^{r}–280^{r}; 1 Tesaloniceni lipseşte); 1 Timotei (f. 281^{r}–291^{r}); 2 Timotei (f. 292^{r}–299^{v}); Tit (f. 300^{r}–304^{v}); Filimon (f. 305^{r}–307^{v}); Evrei (f. 308^{v}–309^{v}, 314^{r}–339^{v}); Iacob (f. 310^{r}–311^{v}; 340, 341^{r}–348^{v}); 1Petru (f. 349^{r}–352^{v}); 2 Petru (f. 341^{r}–367^{v}); 1Ioan (f. 368^{r}–379^{v}); 2 Ioan (380); 3 Ioan (f. 381); Iuda (f. 382^{r}–384^{v}) (Idem 2000: 52).

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

Ms.rom.112, de 271 file (542 pagini), conţine cărţile biblice: Matei (f. 1^{r}–34^{v}); Marcu (f. 35–84); Luca (f. 86–170^{r}); Ioan (f. 175^{r}–234^{r}); Apocalipsul (f. 235^{r}–271^{r}).

2. Ms.rom.70 în comparație cu Ms.rom.111 și cu varianta tipărită a *Bibliei* de la Blaj. Analiză asupra Cărții Facerii

Vom încerca să analizăm pe baza inventarului obţinut prin analiza comparativă a traducerilor menţionate, plecând de la manuscrise, unele aspecte ale traducerii din Cartea Facerii. Lucrarea noastră îşi va centra atenţia în special pe conturarea problemelor de traducere surprinse de Samuil Micu în glosele sale. Cu toate că deţinea opţiunea de a realiza o traducere simplă, fără implicarea unor astfel de elemente paratextuale, cărturarul optează pentru glosare, una dintre tehnicile de traducere care asigurau informarea potenţialilor cititori. De la un manuscris la altul traducătorul alege să introducă note marginale, semnalând în acest mod unele contexte asupra cărora trebuie zăbovit. Parcurgerea atentă a textului *Bibliei* de la Blaj ne-a determinat să constatăm că aceste glose, deşi nu sunt clasificate în mod evident, pot fi sistematizate prin diferitele lor trimiteri, cât şi prin funcţia pe care o îndeplinesc pentru receptor.

La o atentă comparație între varianta manuscrisă și tipăritură am constatat unele modificări. Exemplele discutate sunt selectate numai din Cartea Facerii (Ms.70, Ms.111, B1795). Samuil Micu modifică unele opțiuni inițiale care vor rămâne în varianta definitivă: *să scoată* este înlocuit cu *să rodească* (Fc., 1: 24), *și-l domniți pre el și-l stăpâniți pre el* (Fc.,1: 28); *cunoștințiii-științiii* (Fc., 2: 9).

2.1. Referiri la *Biblia* de la 1688

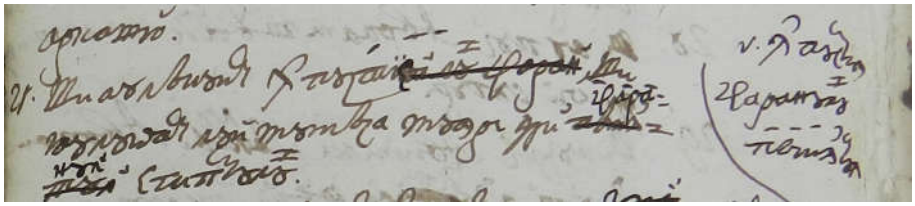
Trimiterile la *Biblia* de la București sunt deosebit de numeroase în aparatul critic al B1795, depăşind pentru Vechiul Testament numărul de 235. Cu un conţinut variat, prezentând omisiuni, interpolări, variante secundare de traducere, termeni echivalenţi, sinonime, acestea atestă valorificarea, în mare măsură, a ediţiei bucureştene. Importantele asemănări de natură lingvistică, deşi logice, au determinat apariţia afirmaţiei că Samuil Micu nu a realizat o traducere într-adevăr nouă, ci doar o revizie a textului bucureştean (vezi Nicolaescu 1974: 504). Afirmaţia s-a dovedit a fi nefondată încă de la începutul secolului al XX-lea (Chindriş 2010: 324), iar acest lucru poate fi uşor observat în adnotările făcute *Bibliei* de la 1795. Samuil Micu a plecat de la o bază lingvistică importantă prin consultarea textului de la 1688, glosele cu trimitere la acest text fiind cele mai numeroase în comparaţie cu celelalte texte menţionate în paratext, prezentând de cele mai multe ori formulări precum: „*Bibliia cea veachie românească are*", „*În cea veachie nu să află"*, *„În cea veachie lipseaşte".*

Din manuscrisele sale, Samuil Micu a preferat să treacă pentru ediţia tipărită doar notele cu referire la B1688, absentând o mare parte dintre acestea care fac trimitere la alte texte consultate, dovedind astfel, importanţa B1688 pentru traducerea sa (Chindriş 2010: 329). Glosele redactate cu referire la B1688 semnalează anumite contexte aparent neclare sau ilustrează tendinţa de înlocuire a termenilor consideraţi învechiţi în raport cu limba literară din secolul său, după cum rezultă din exemplele următoare: *ani cinci sute (v)*, n. (v) *În Bibliia cea veachie*

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

românească easte: ani trei sute şi treizeci şi cinci (Fc., 11: 11); *Şi au trăit Nahor o sută şeaptezeci şi noao de ani (e)*, n. (e) *Bibliia cea veachie românească: şi au trăit Nahor şaptezeci şi noao de ani* (Fc., 11: 24); *şi au chemat numele Domnului (a)*, n. (a) *Bibliia cea rom. are: Domnului, Celui ce S-au arătat lui* (Fc., 12: 8); *Şi au luat (v) toată călărimea Sodomei şi a Gomorei şi toate ce avea ei de mâncare, şi s-au dus*, n. (v) (*v) Bibli. român. are: şi au luat muntele şi au prădat toată călărimea* (Fc., 14: 11); *şi au lăcuit în pustie* (b), n. (b) *Bib. rom. veachie: în pustiia Faranului* (Fc., 21: 21); *mumă-sa muiare din Faranul Eghiptului (v)*, n. (v) *Bib. rom. veachie: şi au luat lui mumă-sa muiare din pământul Eghiptului* (Fc., 21: 21); *Şi s-au închinat Avraam înaintea norodului pământului (a)*, n. (a) *Bibl. cea veachie are: înaintea norodului pământului şi înaintea fiilor lui Het* (Fc., 23:12); *din (b) Mesopotamiia Siriei, sora lui Lavan, şie muiare*, n. (b) *În cea veachie lipseaşte: din Mezopotamiia Siriii, sora lui Lavan* (Fc., 25: 20); *Pentru ce întrebi tu numele Mieu (a)*, n. (a) *Bibliia cea veachie rumâ. are: pentru ce întrebi tu numele Mieu, care easte minunat* (Fc., 32: 29); *Şi au zis Iuda către Tamar, noru-sa: (a)*, n. (a) *După ce au murit amândoi feciorii lui, să află în Bibl. cea veachie* (Fc., 38: 11); *(b) Si au zis Faraon lui Iosif*, n. (b) *Bibliia cea veachie are: şi au zis lui Faraon după zisele lui Iosif* (Fc., 50: 6).

Majoritatea gloselor analizate se regăsesc cu ușurință în textul pregătit pentru tipar (Ms.111), în subsolul paginii. În ms.rom.70 acestea sunt mai greu lizibile, inserate în text, notate marginal sau în josul paginii.

Fragment din Ms.70, BAR, Cluj-Napoca f. 53^{r}

În unele cazuri, cum ar fi în Fc., 23: 12, varianta de lucru prezintă o formă mai scurtă a glosei, fără trimitere la textul bibliei de la 1688, așezată între paranteze: *Şi s-au închinat Avraam înaintea norodului pământului (a)*, n. (a) *Bibl. cea veachie are: înaintea norodului pământului şi înaintea fiilor lui Het* (B1795, Fc., 23: 12 și Ms.111); *Şi s-au închinat Avraam înaintea norodului pământului (înaintea fiilor lui Het)* (Ms.70).

O altă situație o găsim în contextul Fc. 32: 29. Glosa nu este în manuscrisul de lucru, însă apare în forma copiată în curat pentru tipar și în forma tipărită. În prima variantă segmente din verset sunt tăiate și rescrise, fapt care arată decizia traducătorului în a oferi cea mai bună variantă de traducere: *Şi au întrebat Iacov şi au zis: „Spune-mi numele Tău” Iară el au zis: „Pentru ce întrebi tu numele Mieu (a)? Şi l-au binecuvântat pe dânsul acolo”*, n. (a) *Bibliia cea veachie rumâ. are: pentru ce întrebi tu numele Mieu, care easte minunat* (Fc., 32: 29).

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

2.2. Referiri la textul ebraic

Samuil Micu face în peste 40 de contexte o comparaţie cu textul ebraic. Iată câteva dintre contextele din Geneză: *Şi (v) au făcut Dumnezeu să răsară încă din pământ tot lemnul frumos la vedeare şi bun la mâncare*, n. (v) *În jidovie easte: şi făcusă Dumnezeu, ca să răsară din pământ tot lemnul frumos* (Fc., 2: 9); *Şi au făcut Dumnezeu încă din pământ toate fierile ţarinii şi toate pasările ceriului (d), şi le-au adus la Adam să vază ce nume le va pune, şi tot sufletul viu ce l-au numit Adam, acesta easte numele lui*, n. (d) *În jidovie stihul acesta aşea easte: şi după ce au făcut Dumnezeu din pământ toate fierile pământului şi toate pasările ceriului, le-au adus la Adam* (Fc., 2: 19); *Acesta acum (dz)*, n. (dz) *Jido.: de astă dată* (Fc., 2: 23); *Dobândit-am om prin Dumnezeu (a)*, n. (a) *În jidovie easte: dobândit-am om de la Domnul* (Fc., 4: 1); *vina mea (j)*, n. (j) *Jidov.: fărădeleagea mea* (Fc., 4: 13); *s-au împărţit ostroavele (a) neamurilor*, n. (a) *Jidov.: s-au împărţit ţerile neamurilor* (Fc., 10: 5); *acesta au început a fi uriiaş pre pământ (b)*, n. (b) *Jidov.: acesta au început a fi putearnic pre pământ, şi în stih 9. Jid.: în loc de uriiaş, easte putearnic* (Fc., 10: 8); *acesta era Câmpul împăraţilor (g)*, n. (g) *Jidov.: carea easte Valea Împăratului* (Fc., 14: 17); *iad (v) la fiiul mieu*, n. (v) *În iad, după cum easte în jidovie, să înţeleage în mormânt, în groapă* (Fc., 37: 35); *acest cuvânt rău (b)*, n. (b) *Jidov.: Acest lucru rău* (Fc., 39: 40); *Reale aţi săvârşit ceale ce aţi făcut (a)*, n. (a) *Jido.: Rău aţi făcut ce aţi lucrat* (Fc., 44: 5).

În Fc., 2: 9, traducătorul redactează acestui verset o notă cu trimitere la textul ebraic: (v) *În jidovie easte: şi făcusă Dumnezeu, ca să răsară din pământ tot lemnul frumos*. Dacă în varianta pregătită pentru tipar (Ms.rom.111) aceasta este ordonată în subsolul paginii și redată întocmai, în cazul Ms.70, varianta de lucru, situația este diferită deoarece traducătorul oscilează în folosirea termenului lemn/ pom. Într-un singur verset optează pentru *lemnul* (suprascris *pomul*, tăiat cu o linie și scris *lemnul*) și *pomul* (*lemnul*, suprascris *pomul*), iar marginal notat *pomul*.

O situație asemănătoare este în Fc., 2: 19. (d) *În jidovie stihul acesta aşea easte: şi după ce au făcut Dumnezeu din pământ toate fierile pământului şi toate pasările ceriului, le-au adus la Adam* (Fc., 2: 19). Notată în subsol, glosa din Ms.111 este redactată întocmai ca în forma tipărită, diferențe apar în Ms.70, unde traducătorul adnotează lateral opțiunea din textul ebraic fără să menționeze acest fapt. Cu puține modificări Ms.111 redă întocmai opțiunea din tipăritură: *(dz) Jido.: de astă dată* (B1795), *Hebr.: de astă dată* (Ms.111). Există situații unde nota este păstrată cu mici modificări până în varianta tipărită: *de la Domnul, Hebrai* (Ms.70), notat marginal, apoi în Ms.111: *În jidovie easte: dobândit-am om de la Domnul*, ca în forma tipărită.

2.3. Trimiteri la textul latinesc

Adnotările identificate cu referire la textul *Vulgatei* nu sunt atât de numeroase, prezentând, precum în celelalte tipuri de glose, variante secundare de traducere, lecţiuni ale unor termeni de origine latină, sinonime. Referirile la textul latinesc al Vulgatei pe care le-am identificat sunt următoarele: *ca cela (b)*, n. (b) *Acela s-au luat din cea latinească pentru mai bun înţeles* (Fc., 13: 8); *Iamin (v) în pustie*, n. (v) *Latin.: în loc de Iamin easte ape calde* (Fc., 36: 24).

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

2.4. Glose cu trimitere la texte greceşti diferite

În cadrul aparatului critic al *Bibliei* de la Blaj am consemnat un număr de glose care cuprind referinţe la textul grecesc, la textul latinesc şi la textul ebraic. Deoarece o parte dintre glosele cu trimitere la textul ebraic şi la cel al Vulgatei nu se regăsesc în aparatul critic al ediţiei biblice a lui Lambert Bos, Samuil Micu a apelat probabil la o ediţie poliglotă a Sfintei Scripturi. O mărturie inedită o regăsim notată de către Timotei Cipariu, care menţiona utilizarea de către Samuil Micu a ediţiei greco-latine a lui François Vatable, şi în acest sens Eugen Pavel susţine posibilitatea ca Samuil Micu să fi comparat, într-o anumită fază, mai multe izvoare, prin parcurgerea ediţiilor poliglote care fructificau adnotările reputatului ebraist François Vatable (Pavel 2007: 104). Doar un număr redus de 12 glose fac trimitere la textul grecesc cunoscut sub numele de codicele Alexandrin al Septuagintei, redactat în Egipt, la Alexandria, de Hesychius unde îşi are originea şi codicele Vatican. Nu poate fi exclusă posibilitatea ca Samuil Micu să fi consultat la un moment dat şi acest text, însă mult mai sigur a utilizat în acest sens notele de subsol ale ediţiei lui Lambert Bos.

Glosele cu trimitere la textul de la Alexandria reprezintă variante secundare de traducere, care atestă spiritul critic al traducătorului. Pentru comparaţie prezentăm exemple identificate în Cartea Facerii:

B1795, Fc., 1: 11: *după fealiu (e), pre pământ*, n. (e) *Bibliia grecească cea de la Alexandriia are: după fealiu şi după asemănare*; în Ms.70 această glosă este poziționată marginal, tăiată cu o linie orizontală. Aceasta apare cu mici modificări față de tipăritură: *Alexandr.: Și după asemănare*.

B1795, Fc., 1: 14: *Şi au zis Dumnezeu: Să se facă luminători întru tăriia ceriului, ca să lumineaze pre pământ (dz), şi să despartă între zi şi între noapte. Și să fie (z) spre seamne și spre vremi și spre zile și spre ani.*; n. (dz) *Bibliia cea de la Alexandriia are: să lumineaze pre pământ şi să stăpânească preste zi şi preste noapte*.; n. (z) *Și să fie seamne, care arată și osibesc vremile, zilele și anii.*

În acest caz, varianta pentru tipar (Ms.111) nu prezintă diferențe, inclusiv punctuația este păstrată. Acesta nu este cazul variantei de lucru (Ms.70), unde se poate observa o încercare a traducătorului de a oferi cea mai potrivită formă. Versetul este redat întocmai până la verbul *să despartă* (*Să se facă luminători întru tăriia ceriului, ca să lumineaze pre pământ pământ (dz), şi să despartă*), continuarea versetului (*Și să fie (z) spre seamne și spre vremi și spre zile și spre ani*) fiind tăiată cu o linie orizontală și apoi glosată marginal o completare: *între zi și între noapte. Alexandr.* Dedesubt, fără a fi marcată prin semn special, este scrisă nota: *Și să fie seamne, care arată și osibesc vremile, zilele și anii* (Ms.70). Astfel de situații subliniază efortul traducătorului de a oferi cea mai clară opțiune de traducere.

B1795, Fc., 11: 13: *ani patru sute (g)*; n. (g): *În Bibliia cea gre. de la Alexandriia: ani patru sute şi treizeci*. Comparând cele două manuscrise și tipăritura se pot constata unele diferențe de traducere și încercarea traducătorului de rectifica o posibilă greșeală. Astfel, în Ms.70, Micu a notat marginal *patru sute*, iar în text, între paranteze rotunde, completarea *și treizeci*, suprascris *Alexandr*. Acest fapt arată opțiunea inițială *ani trei sute* (Ms.70) și comparația cu textul grecesc, care-l determină să revizuiască traducerea, făcând și o completare. În Ms.111, varianta pregătită pentru tipar, este redactată o notă de subsol cu opțiunea din textul grecesc:

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

În Bibliia cea gre. de la Alexandriia: ani trei (tăiat cu linie și suprascris *patru*) *sute și treizeci*. Oscilația între cele două opțiuni este ușor vizibilă de la un manuscris la altul. B1795, Fc., 12: 20: *şi toate câte era ale lui (b)*, n. (b) *Alexandriia are: şi Lot cu dânsul*. În Ms.111 identificăm forma din tipăritură, iar Ms.70, cu trimiterea la textul grecesc suprascrisă (*Alexandr*.), prezintă aceași opțiune.

B1795, Fc., 13: 7: *Şi nu-i cuprindea pre ei pământul ca să lăcuiască împreună (a),* n. (a) *Alexa.: şi nu putea lăcui împreună*. Forma din Ms.111 nu prezintă deosebiri față de tipăritură. În manuscrisul de lucru, Samuil Micu semnalează trimiterea la textul grecesc prin încercuirea notei marginale. În verset, este tăiată cu o linie prima opțiune și este suprascrisă opțiunea *cuprindea*.

O altă grupare importantă de glose face referire la cuvinte de origine grecească, explicitări ale unor termeni de origine grecească sau la traduceri ale textului grecesc, glosate minuțios pentru o mai bună înțelegere a sensului de către receptori. Aceste adnotări ne arată tehnica lui Samuil Micu de a căuta echivalentul românesc potrivit limbii şi realităţilor româneşti. Prezentăm glosele din această categorie: B1795, Fc., 2:8: *Şi au sădit Dumnezeu raiu (b) în Edem*, n. (b) *În grecie easte grădină în loc de raiu, aşea şi mai jos*; Samuil Micu notează în Ms.70 opțiunea *raiu* suprascrisă, iar cele două opțiuni din text, greu descifrabile sunt tăiate cu o linie. În Ms.111, nota este redactată la subsol întocmai ca în tipăritură.

B1795, Fc., 2: 10: *râuri (g)*, n. (g) *În grecie în loc de râuri easte începături*. Acest context nu prezintă deosebiri la nivelul versetului și notei din Ms.111 și tipăritură. Analiza versetului din Ms.70 poate arăta decizia oscilantă între cei doi termeni (*râuri* și *începături*). Samuil Micu notează ca primă opțiune *începături*, care este tăiată pentru varianta secundară *râuri*. Și aceasta din urmă este tăiată cu o linie orizontală pentru a fi rescrisă. Marginal însă, traducătorul semnalează varianta din textul grecesc, fără a face trimitere la acest fapt: *începături*.

În Fc., 2: 20, Ms.111 și varianta tipărită nu prezintă diferențe (*pâmântului (e)*, n. (e) *Grece.: ţarinii*), spre deosebire de Ms.70. În text este notat *ţarinii*, tăiată cu o linie și adnotată marginal, fără alte mențiuni, opțiunea *pământului*.

B1795, Fc., 2: 24: *şi vor fi amândoi un trup (i)*, n. (i) *Grece.: spre un trup, adecă în traiul căsătoriei, sau precum unii zic naşterea de prunci*. Această lecțiune este prezentă cu unele modificări în cele două manuscrise. Chiar și în Ms.111, Micu notează prima parte a notei *Grece: spre un trup*, iar continuarea este tăiată.

B1795, Fc., 4: 5: *şi s-au întristat Cain foarte şi s-au mâhnit faţa lui (v)*, n. (b) *În grecie: şi au căzut faţa lui, adecă de supărare i s-au mutat faţa*. În versetul Ms.70 este *au căzut fața lui*, verbul fiind tăiat și suprascrisă opțiunea *mutat*. Marginal, traducătorul notează: *Şi au mutat fața de supărare*.

În manuscrisul prim, Samuil Micu notează *Şi numele fratelui lui, Iuval; acesta au fost care au izvodit*. Continuarea versetului, greu descifrabilă, este tăiată cu o linie, iar marginal notată opțiunea *canonul și alăuta* (Ms.70, 4: 21). În Ms.111 și B1795 nota traducătorului este mai complexă: *canonul şi alăuta (i)*, n. (i) *În grecie: carele au izvodit psaltirea şi ceatera, adecă musica* (Fc., 4: 21).

Alte contexte asemănătoare sunt: *Şi au pus (j) Dumnezeu somn în Adam şi au adormit*, n. (j) *Grece.: şi au slobozit Dumnezeu somn* (Fc., 2: 21); *Dumnezeu între pomii raiului (b)*, n. (b) *În mijlocul pomilor raiului, easte în grecie* (Fc., 3: 8); *Au, doară, (a) Dumnezeu sânt eu*, n. (a) *Grece.: în locul lui Dumnezeu sânt eu* (Fc., 30:

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

2); *şi mi-ai schimbat simbriia de zeace ori (v)*, n. (v) *Grece.: şi mi-ai schimbat simbriia cu zeace miei* (Fc., 31: 21).

2.5. Glose care fac trimiteri la alţi traducători

Glosele captează atenţia cititorului, avizat sau nu, prin informaţiile oferite asupra realităţilor necunoscute şi descriu o anumită noţiune prin echivalenţele acesteia din limba latină sau din limba greacă. Traducătorul redactează glose cu trimitere spre o singură sursă prin „Bibliia cea veachie", fie la Biblia „cea elinescă a celor şeaptezeci de dascăli" sau cu trimitere spre surse multiple la texte precum: Biblia „latinească", „sirienească", „jidovească", „aravicească".

Întâlnim trimiteri la traducerea Sfântului Ioan Gură de Aur: Fc., 3: 7: *Şi s-au deşchis ochii (a) amânduror, şi au cunoscut că era goli, si au cusut frunze de smochin, şi şi-au făcut acoperemânturi împregiurul trupului*, n. (a) *Nu de ochii cei trupeşti, ci de priceaperea minţii, Sfântul Ioan Gură de Aur.*; nota marginală este prezentă în Ms.111, fără modificări, în Ms.70 nu este menționat autorul (*Nu de ochii cei trupeşti, ci de priceaperea minţii*). Nota (b) *Adecă, i-au făcut pre ei să cunoască cum că voia aceluia şi place, iară nemulţămirea acestuia o lapădă. S. Ioan Gură de Aur* (Fc., 4: 5) este redată întocmai în cele 3 manuscrise. Redăm alte contexte similare: *Văzind fiii lui Dumnezeu pre featele oamenilor (a)*, n. (a) *Fiii lui Dumnezeu să numesc cei ce să pogoară din Sit, pentru cucerniciia lui cea mare cătră Dumnezeu; iară fiii oamenilor să zic cei ce să pogoară din Cain. S. Ioan Gură de Aur, macar că în unele cărţi a celor şeaptezeci să ceteaşte îngerii lui Dumnezeu* (Fc., 6:2); *Blăstămat să fie Hanaan, pruncul (v)*, n. (v) *Blastămă pre fecior pentru tată, ca să nu să vază a blăstăma pre cel ce mai înainte bine l-au cuvântat. S. Ioan Gură de Aur* (Fc., 9 : 25).

În Fc., 1: 10 avem o trimitere la traducerea Sfântului Ieronim: *Şi au numit Dumnezeu uscatul pământ şi adunările apelor le-au numit mări (d)*, n. (d) *Tot lacul şi toată adunarea apelor să numesc mări. S. Ieronim*. În Ms.70 glosa este marcată cu o paranteză deschisă la fel ca în Ms.111 și tipăritură.

Prezentăm şi alte trimiteri asemănătoare care evidenţiază tehnica de lucru a lui Samuil Micu şi oferă receptorului un orizont mai larg pentru înţelegerea opţiunilor de traducere şi a sensului biblic: *Şi au zis Domnul Dumnezeu muierii (v)*, n. (v) *În grecie easte: ce ai făcut; în jidovie easte: ce easte aceasta ce ai făcut* (Fc., 3: 13); *Şi au zis lui Domnul Dumnezeu: „Nu aşea, tot cel ce va omorî pre Cain de şeapte ori să va pedepsi (dz)*, n. (dz) *Jidov.: de şeapte ori să va pedepsi. Grece. : şeapte izbânde va dezlega, va plăti, sau şeapte izbânde va lua, adecă, de şeapte ori să va face asupra aceluia izbândă, răsplătire. S. Ioan Gură de Aur zice: „Cel ce va cerca să te omoară pre tine să va face vinovat de şeapte pedeapse foarte mari". Şeapte, adecă multe, că şeapte în loc de multe să pune în Scriptură, cum easte: cea stearpă au născut şeapte, adecă mulţi* (Fc., 4: 15).

2.6. Glose care fac trimitere la traduceri variate fără precizarea autorului

Un număr important de glose fac trimitere la alte traduceri, nedeținând însă şi autorul care le-a semnat sau titlul traducerii. Prin aceste trimiteri, traducătorul B1795 atrage atenţia asupra unor contexte dificile, sugerând astfel şi consultarea altor traduceri. Glosele din această categorie conţin variante secundare de traducere,

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

putând fi uşor identificate prin formulele următoare: „*Unii tălmăcesc:...*”, „*În unele Biblii să ceteaşte:...*”, „*În unele să află:...*”, „*În unele nu să află:...*”, „*După tălmăcirea dascalilor besearicii...*”. Prezentăm exemplele identificate: *pre adunarea lor să nu să razeme ficații miei (v), că întru mâniia sa au omorât oameni*, n. (v) *Unii tălmăcesc: întru adunarea lor nu să vor grăi ceale înalte ale meale* (Fc., 49: 6); *Şi au poruncit Iosif slugilor sale, îngropătorilor, să îngroape pre tatăl său, şi au îngropat (a)*, n. (a) *În unele Biblii să ceteaşte: au poruncit doftorilor să ungă pre tatăl său cu aromate, şi l-au uns* (Fc., 50: 2).

3. Concluzii

Prin analiza întreprinsă asupra gloselor manuscriselor am arătat că există modificări importante între varianta manuscrisă de lucru și cea pregătită pentru tipar. Majoritatea opțiunilor de traducere din B1795 sunt păstrate din varianta copiată (Ms.111). Chiar dacă manuscrisele *Bibliei* de la Blaj nu sunt păstrate în întregime, ele reflectă cel mai bine punctele sensibile ale traducerii. Aparatul paratextual, superior celui din *Biblia* de la 1688, este important pentru a valorifica contextele relevante pentru traducător, dar și pentru cititor. La o superficială comparare a textelor din Ms.70, Ms.111 și varianta tipărită se pot constata unele concluzii.

a. Cele mai multe modificări operate de traducător se află în manuscrisul prim, care arată mai clar activitatea de traducere și dificultățile întâlnite de traducător.

b. În cele mai multe situații, opțiunile din forma textuală pregătită pentru tipar sunt preluate, chiar și la nivelul punctuației, în tipăritură.

c. Există diferențe importante între cele două manuscrise, primul în ordine cronologică arătând, în mod firesc, laboratorul de traducere. Materialul B1795 este organizat așa cum se prezintă în varianta pregătită pentru tipar (Ms.111), cu notele în subsolul paginii, spre deosebire de Ms.70, unde glosele sunt notate marginal, în apropierea contextului tradus.

d. În Ms.70 întâlnim la nivelul versetului mai multe opțiuni pentru traducerea unui singur termen. În multe situații, Samuil Micu taie opțiunile inițiale și suprascrie sau notează marginal noile variante corectate sau traduse. În puținele contexte în care dorește să pună în evidență un segment de text, traducătorul încercuiește nota marginală. Înscriindu-se în mod firesc în tradiția traducerii Bibliei în limba română, cele două versiuni ale textului sacru se impun raportate la traducerile anterioare, dar și ulterioare anului 1795.

Cunoașterea manuscriselor care au stat la baza tipăririi Bibliei traduse de Samuil Micu este deosebit de importantă. Este de admirat curajul traducătorului de a se apuca de o traducere atât de dificilă, înțelepciunea de a împăca erudiția riguroasă cu lizibilitatea textului și parcurgerea unei asemenea cantități de muncă. Toate acestea trădează spiritul unui om chemat să se avânte pe tărâmul unei lucrări monumentale. Traducătorul a arătat inspirație în alegerea de a redacta notele marginale și înțelepciune în selectarea trimiterilor la edițiille biblice consacrate.

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

Bibliografie

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

B1795 = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao, toate care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţelesul limbii româneşti, acum întîiu s-au tipărit românişte supt stăpînirea preaînălţatului împărat a Romanilor Francisc al doilea, cu blagoslovenia mării sale prealuminatului şi preasfinţitului domnului domn Ioan Bob, vlădica Făgăraşului [...], Blaj, 1795* [Ediţie modernă: Roma, 2000].

Ms.63 = Ms.rom.63, de 384 file, Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca.

Ms.64 = Ms.rom.64, de 196 de file, cuprinde: însemnare de mâna lui Micu „5577.786. N^{ro}.8. *Regum quantuor libri in impuro*" (foaia de gardă); titlu: *Cartea întâia a Împăraţilor, de pre cea elinească tălmăcită pre limba românească. De ieromonahul Samuil Clain de la Sad, în Mănăstirea Sfintei Troiţă din Blajiu 1785 martie* (f. 1^{r}), Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca.

Ms.70 = Ms.rom.70, de 221 file, cuprinde titlul *Cartea Facerii. Scoasă pre românie şi scrisă după izvodul cel grecesc a celor şeaptezăci de dascăli. Secundum exemplar Vaticanum Romae. Samoil Clain. 1783*, Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca.

Ms.71 = Ms.rom.71, 254 file, cuprinde titlul: *Preoţiia sau cartea Leviţilor, acum de pre elinie scoasă pre românie de Samuil Clain de la Sad, 1784*, Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca.

Ms.92 = Ms.rom.92, de 199 file, cuprinde *Faptele Apostolilor* (f. 3^{v}–74^{v}), Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca.

Ms.111 = Ms.rom.111, de 834 file, Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca.

Ms.112 = Ms.rom.112, de 271 file, Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca.

Ms.115 = Ms.rom.115, de 850 file, Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca.

SEPT.BOS = *Ἡ Παλαια Διαθηκη κατα τουσ Ἑβδομηκοντα. ἑτυσ Τεσταμεντυμ εξ ἑρσιονε Σεπτυαγιντα ιντερπρετυμ. Secundum exemplar Vaticanum Romae editum, accuratissime denuo recognitum, una cum scholiis ejusdem editionis, variis manuscriptorum codicum veterumque exemplarium lectionibus, nec non fragmentis versionum Aquilae, Symachi Theodothionis*. Summa cura edidit Lambertus Bos, L. Gr. in Acad. Franeq. Professor. Franequerae [...], MDCCIX.

B. Literatură secundară

Andriescu 1988: Al. Andriescu, *Biblia de la Bucureşti* (1688), în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică), Iaşi Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Catană-Spenchiu 2012: Ana Catană-Spenchiu, *O iniţiativă culturală excepţională a cărturarului unit Samuil Micu: traducerea Bibliei de la Blaj (1795)*, în revista „Transilvania", nr. 4, Sibiu, Editura Centrului Cultural Interetnic Transilvania, p. 62–67.

Catană-Spenchiu 2013: Ana Catană-Spenchiu, *Tipuri de glose în Biblia de la Blaj*, în Ana Catană-Spenchiu, Ioana Repciuc (ed.), *Flores Philologiae, Omagiu profesorului Eugen Munteanu, la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Chindriş 2000: Ioan Chindriş, *Secolele Bibliei de la Blaj*, în *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao [...], Blaj, 1795* [Ediţie modernă: Roma, 2000], p. 1–68.

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)

Chindriş 2010: Ioan Chindriş, *Crâmpeie din Şcoala Ardeleană*, Cluj-Napoca, Editura DACIA XXI.

Iacob 2001: Niculina Iacob, *Limbajul biblic românesc (1640–1800)*, vol. II, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare".

Mihail 1965: Zamfira Mihail, *Observații asupra vocabularului scrierilor lui Samuil Micu*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, XVI, p. 123–134.

Modrigan 1919: I. Modrigan, *Cum a apărut Biblia lui Clain? Pe bază de documente inedite*, în „Cultura creștină", VIII, nr. 5–6, p. 97.

Nicolaescu 1974: N. I. Nicolaescu, *Scurt istoric al traducerii Sfintei Scripturi. Principalele ediţii ale Bibliei în Biserica Ortodoxă Română*, în „Studii teologice", seria II, XXVI, nr. 7–8, p. 504.

Pavel 2000: Eugen Pavel, *Un monument de limbă literară: Biblia lui Samuil Micu*, în *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao [...], Blaj, 1795* [Ediţie modernă: Roma, 2000], p. 1–22.

Pavel 2000–2001: Eugen Pavel, *Biblia lui Samuil Micu (1795). Modele şi izvoare*, în „Dacoromania", V–VI, p. 277–278.

Pavel 2007: Eugen Pavel, *Între filologie şi bibliofilie*, Cluj, Editura „Biblioteca Apostrof", p. 93–153.

The *Blaj* Bible (1795) and the Manuscripts of Samuil Micu's Translation

The translation of the *Bible* published in Blaj, in 1795, made by the Greco-catholic Samuil Micu is an important document for the Romanian bible tradition. This text was translated from the old Greek text, *Septuagint*, edited by Lambert Bos. The Greco-Catholic monk and scholar made a new translation of the Bible, but also revised the Bucharest *Bible* (1688). This study focuses on Samuil Micu's translation of *Blaj* Bible (1795), the printed version and the two manuscripts, the first one (kept in four volumes) and the copied and revised version, that made it to the printed form of the Bible. The text is preserved in eight manuscripts and it is written in black ink with no ornaments. Parts of the text were lost, but some volumes are well kept at the Romanian Academy Library, in Cluj.

The article deals mostly with the translating problems identified in the books of *Genesis* from the two manuscripts, Ms.70 (the first translation) and Ms.111 (the revised and copied form). The *Bible* of Blaj (1795) is dominated by an important number of 1631 glosses, consisting in explanations of words or expressions. We aim to discuss the notes and the contexts which present differences from one manuscript to another in comparison with the printed form. A classification was made in order to deliver a more accurate perspective.

BDD-A31823 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:36 UTC)